

Azerbaycan'da Belediyelerin Mali Yapısına Yönelik Genel Bir Değerlendirme*

Ceyda ŞATAF¹, Mahmud GADALI²

ÖZET

Azerbaycan 1991 yılında Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra siyasal yönetim ve demokratikleşme süreçleri bakımından, yönetim modelleri açısından, yeni kurulan bir ülkedir. Bu durum belediye yönetimlerine de yansımaktadır. Belediyelerin oldukça yeni kuruluşlar olması bakımından yetersiz mali yapısının da etkisiyle belediyeler kendilerine özgü asli işlevlerini yerine getiremedikleri görülmektedir. Bundan dolayı Azerbaycan'da belediyelerin gelişmesi ve daha da verimli hizmet sunabilmesi için yönetimler arası doğru orantılı kaynak bölüşümü sağlanmalı, belediyelerin çalışma alanları genişletilmelidir. Belediyelerin geliştirilmesi ve sosyo-ekonomik olarak toplumsal hayatta etkin kılınmasının devletin yükünü hafifleteceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Belediyeler, Mali Yapı

A General Evaluation for The Financial Structure of Municipalities in Azerbaijan

ABSTRACT

Azerbaijan is a newly established country in terms of the political management and democratization processes in 1991 after the dissolution of Soviet Russia in terms of administrative model in municipalities. This situation is also reflected in the municipal administrations. Municipalities cannot fulfill their original functions due to their insufficient financial structure in terms of being relatively new institutions. Therefore, in order to develop municipalities and provide more efficient services, a proportional resource allocation should be provided between the administrations and the working areas of municipalities should be expanded. It should be taken into consideration that the development of municipalities and the socialization of socio-economic life in the social life will alleviate the burden of the state.

Keywords: Azerbaijan, Municipalities, Financial Structure

1. Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, demokratik hukuk devleti olarak, dünya siyasal sisteminin bir parçası olmak, dünya ile entegre olabilmek için her konuda reform çalışmalarına başlamıştır. Bağımsızlığın korunması ve devlet teşkilatının oluşturulması bir süreç olarak günümüzde de devam etmektedir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan, birçok konuda önemli zorluklar yaşamıştır.

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti, demokratikleşmenin önemli unsurlarından biri olan yerel yönetimlere, 1995 yılı referandumuyla kabul gören Anayasasında yer vermiştir. Azerbaycan'da yerel yönetim süreci çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yerel yönetim uygulamasının Azerbaycan için yeni olması, bu konuda altyapı yetersizliği, yeteri kadar bilgiye sahip personelin olmayışı, belediyelerin yetki

* Bu çalışma Dr.Öğr. Üyesi Ceyda ŞATAF danışmanlığında hazırlanan , "Azerbaycan'da Yerel Yönetim Sistemi İçerisinde Belediyelerin Genel Görünümü", Yüksek Lisans Tezinden oluşturulmuştur.

¹ Dr.Öğr.Üyesi Ceyda ŞATAF, SDÜ, İİBF, Maliye Bölümü, Doğu Kampüs, Çünür-Isparta, ceydasataf@sdu.edu.tr

² Mezun Yüksek Lisans Öğrencisi, Şerur-Nahçıvan, mahmudgadali@gmail.com

alanlarının tam belirlenmeyişi, merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında yetki ve görev dağılımının sınırlarının tam anlamıyla belirlenmemesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. İlk olarak 1999 yılında gerçekleştirilmiş olan belediye seçimlerinden bu güne kadar belediyelerin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de gelir yetersizliğidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Azerbaycan cumhuriyetinin yönetim yapısı incelenmiş, daha sonra bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yerel yönetim yapısına değinilmiş, son olarak da Azerbaycan'daki belediyelerin mali yapısı incelenmiştir.

2. Azerbaycan Yönetim Yapısının Genel Özellikleri

1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti bir takım alanlarda reformlar yapmaya başlamıştır. Azerbaycan anayasasını oluşturmak, yapılan reformların temel kaynağı olmuştur. 12 Kasım 1995 tarihinde Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk anayasası kabul edilmiştir. 5 kısım, 12 bölüm ve 158 maddeden oluşan Anayasa ülke vatandaşlarının hak ve hürriyetlerini, yeni seçim sistemini, merkeze tabi olmayan yerel yönetimlerin kabulünü, demokrasi anlayışının temellerini atmıştır. Anayasa'ya göre; Devlet egemenliğinin tek kaynağı halktır (Azerbaycan Respublikasının Konstitusyası, 1996: Md.1). Azerbaycan Halkı bağımsız olarak kendi kaderini ve yönetim şeklini belirleme hakkına sahiptir (Md.2/2). Azerbaycan devletinin demokratik, yasal laik ve üniter bir cumhuriyet olduğu, devletin bağımsız, egemenliğinin ise uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle sınırlandırılabilceği ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet egemenliğinin kuvvetler ayrılığı ilkesine dayandığı anayasa ile hükme bağlanmıştır. (Anayasa Maddesi 7).

Azerbaycan'da genel yönetimin merkez teşkilatı, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu, Bakanlıklar ve icra hâkimiyeti (Valilikler) Başkanlıklarından oluşmaktadır. Genel yönetimin taşra birimleri şehir, rayon, kasaba ve köylerdir. Şehir ve rayonların icra hâkimi başkanları doğrudan Cumhurbaşkanı'nca atanmaktadır (Md. 124/2). Dolayısıyla da Azerbaycan'da merkezi yönetim ağırlıklı bir yönetim sistemi bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın başkenti 2,2 milyonluk nüfusu ile ülkenin de en büyük şehri olan Bakü'dür. Azerbaycan, on iktisadî bölgeye ayrılmış olup, bu bölgeler 14 büyükşehir, 66 rayon ve 78 şehirden oluşmaktadır. Nahçıvan, Azerbaycan ile kara bağlantısı bulunmamasına rağmen Azerbaycan'a bağlı bir özerk cumhuriyettir. (<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/173762b6e5404f4631f2add153a28c72.pdf>)

3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yerel Yönetimler

12 Aralık 1999 tarihinde, ilk yerel seçimler yapılmış ve icra hâkimiyeti sistemi ile birlikte belediye sisteminin de uygulamasına geçilmiştir. Yerel yönetimler iki sistemde hayata geçirilmektedir (Amirov, 2006: 37):

- **İcra hâkimiyeti:** merkezi yönetimin illerde ve ilçelerde olan bir organıdır, bütçesi devlet tarafından karşılanmaktadır, alt-üst ilişkisi bulunmaktadır. Merkezi yönetimin politikalarının bu yerleşim yerlerinde hayata geçirilmesini sağlamaktadır.

- **Belediyeler:** Belediyeler merkezi yönetim organlarına dâhil edilmemekte ve kanunla onlara verilmiş yetkileri özgür bir biçimde hayata geçirmektedirler. Merkezi yönetim organları yerel yönetimlere her hangi bir konuda emir veremezler. Ama yerel yönetim organları tarafından kanuna uygun olmayan her hangi bir davranış görüldüğünde, kanunlara uygun olarak yerel yönetim organlarının işlerine karışabilmektedirler. Yerel yönetim organlarında kendi aralarında da birbirine hiyerarşik olan tek sistem oluşturmamakta, bu organların her birinin kanunla verilmiş yetkileri bulunmaktadır. Bazı durumlar da merkezi

yönetim organları yerel yönetim organlarına ek yetki verebilmekte, bu yetkilerin hayata geçirilmesinde gerekli olan mali kaynak da merkezi yönetim tarafından karşılanmaktadır. (Babaşlı, 2006: 3)

3.1.1991 - 1999 Yılları Arasında Yerel Yönetimler

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra, önce merkezi yönetiminde daha sonra yerel yönetimlerinde gerekli reformlar yapmıştır. Bu reformların başlıca amacı, Azerbaycan'ın demokratik bir ülke olarak diğer ülkelerle eşit şartlarda hareket etmesini sağlamak olmuştur. Ama bu dönemde ülkede baş veren Dağlık Karabağ savaşı ve siyasi istikrarsızlık bu reformların uygulanmasında sorun yaratmıştır. İlk önce Ermenistan'dan daha sonra da Dağlık Karabağ'dan bir milyon iki yüz bini aşkın Azerbaycan Türkünün kendi topraklarından zorla çıkarılması ve ülke topraklarının % 20'sinin Rus ordusunun da katkılarıyla Ermenistan'ın askeri birlikleri tarafından işgaliyle sonuçlanması bu sürecin küreselleşme ile aynı yıllara denk gelmesi olumsuz bir durumdur (Babaşlı, 2006:4). Reformların yapılmasının diğer nedeni, Azerbaycan'da gerekli alt yapının olmamasından kaynaklanmaktadır. Merkezi idarenin taşra teşkilatı ile yerel yönetim organları arasındaki görev ve yetki bölüşümünde sınırların net bir şekilde belirlenmemiş olması, sorunların en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır (Hasanoğlu,2008: 78).

Azerbaycan'da belediyelerin kurulması, hem bağımsızlık sonrasında devletin bütün kurumları ile yeniden ele alınması ve örgütlendirilmesi çerçevesinde gerçekleşen dönüşüm sürecinin bir parçası olmuş, hem de demokratikleşme, uluslararası topluma entegre olma ve Batı'yla ilişkileri geliştirme stratejisinin bir gereğidir. Örneğin, Azerbaycan'da belediyelerin kuruluşuna Avrupa Konseyi'ne üyelik süreci doğrudan etki etmiştir (Elma, 2007: 174).

Azerbaycan'da yerel yönetim ile ilgili anayasanın maddelerinin ve kanunlarının hazırlanmasında Fransa, İngiltere ve ABD tecrübelerinden yararlanılmıştır. Azerbaycan'da kurulan yerel yönetim sistemi bu modellerden Fransız modeline benzemekle beraber diğer modellerden de bazı noktalarda yararlanmıştı (Rəhimli, 2005: 180). Azerbaycan'da bir aşamalı yerel yönetim sistemi kurulmuştur. Köy ve kasaba gibi yaşam yerlerine de Fransa'da olduğu gibi belediye statüsü verilmiştir (Tehmezova,2011: 55). Kuruluş olarak anayasanın merkezi yönetim organları sistemini gösteren anayasanın üçüncü bölümünde belediyelerin mevcut olmaması anayasada ayrı bir bölüm, dördüncü bölümün belediyelere ait olması, bu kuruluşların devlet yönetimi organları sistemine dâhil olmadığının bir göstergesidir (Tehmezova, 2011: 55).

Belediye ve yerel yönetimin tarihi eskilere dayansa da, çağdaş Azerbaycan devletçiliğinde "belediye hukuku" yeni bir kavramdır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yerel yönetim hakkında anlayış ilk defa 1990 yılında yerel yönetim genel temelleri hakkında SSCB kanunlarında yer almıştır (Abdullayev ve Həsənova, 2002: 82). 1995 yılında halk oylamasıyla yürürlüğe giren Anayasanın 7. maddesi Azerbaycan devletini demokratik, hukuk, laik ve üniter cumhuriyet olarak tanımladığı için ülkede demokratik devletin en önemli koşullarından biri olan yerel yönetimlere de yer verilmiştir. Şöyle ki Anayasanın dördüncü kısmı yerel yönetimleri kapsamaktadır. (<http://www.president.az/azerbaijan/constitution>). Belediyelerde ilk seçimler 12 Aralık 1999 tarihinde yapılmıştır. Azerbaycan'da 2700'e yakın belediye kurulmuştur (Aliyev, 2002: 17). Yaklaşık 23000 belediye üyesi seçildi. Bu belediyeler 5 yıl için seçilmiş bu alanda belediyelerin özel eğitim ve becerisi olmadığından bir takım zorluklarla karşılaşmışlardır. Azerbaycan'da yerel yönetim örgütleri faaliyet göstermeye başladığı bu kısa zaman zarfında ve gerekse 1995 yılından itibaren günümüze kadar geçen geçiş döneminde belediyelerin örgütlenmesi ve yapılarının tam anlamıyla oluşması amacıyla gerekli hukuki ve ekonomik altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır (Tehmezova, 2011: 56).

Demokratik kurumların, binaların restore edilmesi, ekonominin geliştirilmesi, çevre sorununun ortadan kaldırılması, sosyal problemlerin daha uygun bir şekilde çözülmesi gibi meseleler konusunda devlet, belediyelerin oluşturulmasına ait hukuki esasları da göz önüne almıştır (Pirler ve Tortop, 1995: 43). Anayasa da mülkiyetin şekillerinin belirlenmesini talep ederek, devlet mülkiyetinin bir hissesinin belediyelere devredilmesini belirtmektedir. Genel olarak, belediye organlarının oluşturulması mülkiyetle ilişkilerinin değiştirilmesinden başlamaktadır. (Səlimzade, 1999: 85).

3.2. 1999-2005 Yılları Arasında Yerel Yönetimler

Azerbaycan’da da belediyeleşme süreci birkaç aşamada yapılmıştır. Azerbaycan’da belediyeleşme sürecinde ilk olarak belediye modelinin uygulanması için gerekli hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla televizyondaki programlarda yerel yönetimler modeli üzerinde çeşitli müzakereler yapılmış ve ülkenin yönetsel yapısı dikkate alınarak belediye modelinin uygulanmasına karar verilmiştir (Aliyev, 2002: 24). Bu süre içinde “Azerbaycan Cumhuriyeti Yerel Yönetimlerinin Koordinasyon Meclisleri Hakkında Kanun”, “Belediyelerin Mahalle Komiteleri Hakkında Kanun”, “Belediye Üyesinin Statüsü Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu”, “Belediyelerin Örnek İçtüzüğü”, “Belediyelerin Sürekli ve Diğer Komisyonları Hakkında Kanun” ve diğer yasalar yürürlüğe girerek belediyelerin faaliyetleri ile ilgili yasal boşluklar giderilmeye çalışılmaktadır. Doğal olarak, süreç devam etmektedir ve belediyelerin faaliyet alanlarını düzenlemek için bir dizi yasal düzenlemeye daha gereksinim vardır. Belediyeler yetkileri dâhilinde serbest olması, onların merkezi yönetim organlarının kabul ettiği kararlardan bağımsız görev yapması anlamına gelmemektedir. Belediyeler de bu kanunlara uymalı ve bu kanunların yerel yönetimlerde uyumlaştırılması sağlamalıdır (Tehmezova, 2011: 57).

Azerbaycan’da belediye kavramı altında şehir ve köy yönetimi anlaşılmaktadır. Azerbaycan anayasası şehir ve köy halkının, yerel yönetim organlarının bağımsız yönetiminde olan belediye mülkiyetini, mülkiyetin bir çeşidi gibi belirlemektedir. Azerbaycan Anayasasının 142. maddesine göre yerel yönetim kurumları il, köy ve kasabalarda seçim yolu ile oluşturulan belediyelerdir. Böylece yerel yönetimler anayasal güvence altına alınmış ve tek basamaklı bir yerel yönetim sistemi benimsenmiştir. Belediyelerin statüsü yasayla belirlenir. Bu yasa 1999 tarihli “Belediyelerin statüsü hakkında” yasadır. Yasanın getirdiği yerel yönetim anlayışına göre, vatandaşlara yerel öneme sahip konuları kanunlar çerçevesinde bağımsız ve serbest biçimde çözme hakkı verilmektedir. Belediyenin kendi mülkiyeti (belediyeye ait olan taşınır ve taşınmaz emlak), yerel bütçesi ve seçilmiş organları vardır, Azerbaycan anayasası ve bu yasayla yetkili kılındıkları yerel öneme sahip sorunları bağımsız şekilde çözebilmektedirler (Rəhimli, 2009: 383). İlk belediye seçimleri Azerbaycan’da anayasanın kabul edilmesinden 4 yıl sonra, yani 12 Aralık 1999 yılında yapılmıştır. Yerel yönetimlerle ilgili yasaların gelişimi de bu tarihten sonraya denk gelmektedir. Aslında, anayasanın hükümlerine göre, Azerbaycan’da ilk belediye seçimleri 1997 yılında yapılmalıydı. Ama yerel yönetim biriminin biçimlendirilmesi için zorunlu olan kanunların işlenmesinde engeller belediye seçimlerinin o tarihte yapılmamasına neden olmuştur (Tehmezova, 2011: 58). İlk seçimler 1999 yılında yapıldı ve bu seçimlerde genel seçicilerin %52,6’sı oy kullanmışlardır. 2667 belediyelerden seçimlerde 59 belediye arazisinde seçimlerin sonucu geçersiz sayılmıştır (Rəhimli, 2009: 74). 2004 yılında yapılan belediye seçimlerine kadar ülkede faaliyette olan 2667 belediyede 21 bin belediye üyesi, 20 bin civarında belediye personeli çalışmıştır (Yusifov, vd., 2016:169). Ayrıca, Azerbaycan’da büyükşehir belediye yönetim modeli yoktur. Bu nedenle belediye birleştirmelerine rağmen oldukça az nüfusa sahip belediye örgütlenmeleri yer almaktadır.(Arıtürk ve Negiz,2018: 870)

1985 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Azerbaycan kanunlarından ayrılmayan bir kanundur. Bu belge “Yerel Yönetim Hakkında” Avrupa Şartnamesinin onaylanması hakkında Azerbaycan’ın 25 Aralık 2001 tarihli kanunu ile onaylanmış ve 28 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Bələdiyyə Xəbərləri: Qanunvericilik və Təcrübə, 2002: 14).

3.3.2005 Yılından Günümüze Yerel Yönetimler

Azerbaycan Anayasası dışında yerel yönetim direkt dengeleyen bir takım kanunlar kabul edilmiştir. Bunlar; “Belediyelerin statüsü hakkında”, “Belediyenin örnek iç tüzüğüne onaylanması hakkında”, “Belediye kulluğu hakkında”, “Belediye mülkiyetine emlakın verilmesi hakkında”, “Belediyelerin arazileri ve toprakları hakkında”, “Belediyelerin maliyesinin temelleri hakkında”, “Belediyelerin beraber faaliyeti, birleşmesi, ayrılması ve fesh edilmesi hakkında”, “Belediyelerin sürekli ve diğer komisyonları hakkında”, “Belediye üyesinin statüsü hakkında”, “Belediyelerin mahalli komiteleri hakkında”, “Belediyelerin su teserrufatı hakkında”, “Belediye topraklarının yönetilmesi hakkında”, “Yerel (belediye) vergiler ve ödemeler hakkında”, “Yerel sorgu hakkında”, “Azerbaycan Cumhuriyeti’nde yerel yönetim üzere alakalandırma şuraları hakkında” ve “Belediye topraklarının ayrılmasına ait belgelerin hazırlanması ve kabul kaydaları hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunları dâhildir (Tehmezova, 2011: 60). Yerel yönetimleri direkt dengeleyen kanunlarla beraber, Azerbaycan’ın Toprak, Vergi, Mülki, Emlak ve Su Məcəlleleri ve birçok diğer norm-hukuk yasaları belediyelerle bağlı kuralları dâhil edilmiştir (Tehmezova, 2011: 60). Yerel yönetim ile bağlı Azerbaycan Cumhurbaşkanının Fermanları ve Bakanlar Kurulunun Kararları da ülkenin belediyelere bağlı normatif sisteminin bir içeriğini oluşturmaktadır (<http://files.preslib.az/site/municipal/gl2.pdf>)

4. Azerbaycan’da Belediyelerin Mali Yapısı

Gelişmiş devletlerin, yerel yönetim sistemlerinin daha verimli faaliyetlerde bulunmaları, onların sahip olduğu mali kaynaklarının kalite ve miktarına bağlıdır. Belediyelerin mali temelleri ne kadar sağlam olursa onlar yerel halka bir o kadar iyi hizmet sunabilmektirler (Bülbül, 2001: 68).

Yerel yönetimlerin ekonomisinin başlıca amacı yerel halka gereği gibi kaliteli ve nitelikli hizmeti sunmaktır. Yerel yönetimler kendi toprak ve mülkiyetine ilişkin olarak bağımsız karar verebilmektedir. Bu konudaki amaç, ekonomik anlayıştan çok yerel halka hizmet götürme ağırlık taşımaktadır. Diğer taraftan, yerel yönetimlerin mülkiyetinde olan kurum ve kuruluşlar yerel yönetimlerin denetimi ve gözetimi altında yerel halka hizmet götürmek amacıyla kendi faaliyetlerini yürütürler (Amirov, 2006: 239).

“Belediyelerin mali temelleri hakkında” kanununun 3. maddesinde yerel mali yapı belirtilmiştir: belediyenin iktisadi temelleri belediye emlak, belediye toprakları, yerel bütçe ve bütçe dışı fonlar, belediyenin üretim, hizmet ve diğer iktisadi faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Yürürlükte bulunan yasalarda yerel yönetim kurumlarının finansman kaynakları vergi ve vergi dışı gelirler olarak sınıflandırılmaktadır. Yerel vergiler ve ödemelerle ilgili kararlar belediye üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmektedir. Vergi mecellesine ve ‘Yerel vergiler ve ödenişler hakkında’ kanuna göre, belediyelerin gelir kaynakları vergiler ve vergi dışı gelirler şeklinde sınıflandırılmıştır.

4.1. Belediye Gelirleri

Belediye mülkiyeti; yerel vergiler ve harçlar hesabından oluşan yerel bütçe kaynakları, belediyenin bütçe dışı fonları, belediyenin malları ve bununla birlikte belediye arazileri, belediye kurum ve örgütleri, belediye konut fonları ve konut dışı binaları, devlet ve özel mülkiyette olmayan yolları, belediye eğitim, sağlık, sosyal ve spor müesseseleri, diğer taşınır ve taşınmaz malları kapsamaktadır (Zengin ve Üregen,2004: 356).

4.1.1. Yerel Vergiler

Azerbaycan Cumhuriyetinin Vergi Mecellesinin(Yasa-Tüzük) 11. maddesinde vergi kavramı şöyle açıklanmış: “Vergi – devletin ve belediyelerin faaliyetinin mali güvencesi amacı ile vergi ödeyicilerinin mülkiyetinde olan para araçlarının özelleştirilmesi biçiminde devlet bütçesine ve yerel bütçelere transfer edilen zorunlu, şahsi, karşılıksız ödemelerdir”. Bu açıklamayı yerel ödemelere de ait edebiliriz. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası belediyelerin bağımsız olarak yerel vergi ve ödemeleri belirleme hukukunu ortaya koymaktadır (Md.144/4). Yerel vergi ve ödemelerin sınırı Azerbaycan kanunlarına uygun bir biçimde belediyeler tarafından belirlenmektedir.

Yerel vergiler ve ödemelerle ilişkili yasalar Azerbaycan Cumhuriyetinin Vergi Mecellesinden, “Belediyelerin statüsü hakkında”, “Belediyelerin Maliyesinin esasları hakkında” ve “Yerel (belediye) vergiler ve ödenişler hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarından, aynı zamanda bu kanunlarla ilişkili başka yasalardan oluşmaktadır (Yerli (bələdiyyə) Vergilər və Ödənişlər Haqqında Qanun, Md.2/1).

Azerbaycan Cumhuriyetinin yerel vergiler ve ödemeler hakkında Kanununun 8. maddesine göre yerel vergilere aşağıdakiler aittir: Gerçek kişilerden alınan toprak vergisi; gerçek kişilerden alınan emlak vergisi; Yerel Öneme sahip İnşaat Malzemeleri ve Maden Vergisi, belediye mülkiyetinde bulunan tüzel kişilerin gelir vergisidir.

4.1.1.1. Toprak Vergisi

Gerçek kişilerin toprak vergisi Belediyelerin Maliyesinin Esasları Hakkında Kanununun 7.1.1 maddesi, Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Hakkında Kanununun 8.1 maddesi gereği düzenlenmektedir. Yerel bütçeye ödenilen toprak vergisinin ödeyicileri mülkiyetinde veya kullanımında toprak alanı bulunan gerçek kişilerdir. Belediyenin arazisinde bulunan toprak alanı mülkiyet veya kullanma hukuku da ona aitse, vergisini aynı belediyenin bütçesine ödemelidir (Hüseynov ve Paşayev, 2004: 48).

Gerçek kişiler toprak üzerinde mülkiyet veya kullanma haklarını onaylayan belgeleri aldıktan sonra bir ay içinde belirlenmiş belediyelerde vergi ödeyicisi gibi kayıt altına alınmaktadırlar. (Tehmezova,2011:105).

Toprak vergisi toprağın varlığından alınmakta, yani bu vergi toprak sahibinin topraktan gelir elde etmesinden bağımsız olmaktadır. Bu amaçlı topraklar Vergi Mecellesine(Yasa-Tüzük) uygun olarak üçe ayrılmaktadır (Ağamalı, 2003: 49):Tarım işleri için kullanılan topraklar; Sanayi, inşaat, ulaşım, iletişim, ticaret hizmeti ve diğer özel amaçlı kullanılan topraklar; Özel konutların, bahçelerin, bağların tuttuğu topraklardır.

Vergi Mecellesinin(Yasa-Tüzük) 207. maddesinde toprak vergisi için bazı istisna durumlar yer almaktadır: Aşağıdaki topraklardan vergi alınmamaktadır:

- Konutların bulunduğu genel kullanımında olan topraklar;
- Merkezi yönetim organlarının, bütçe kurumlarının ve yerel yönetim organlarının, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve onun şubelerinin, Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet Petrol Fonunun mülkiyetinde ve kullanımında bulunan topraklar;
- Üretim faaliyetinde kullanılmayan devlet, orman ve su fonu toprakları, Hazar denizinin Azerbaycan Cumhuriyetine ait olan sektörünün altında bulunan topraklar;

- Devlet sınır alanları ve savunma amaçlı topraklar.

4.1.1.2. Gerçek Kişilerin Emlak Vergisi

Gerçek kişilerin emlak vergisi Belediyelerin Maliyesinin Esasları Hakkında Kanunun 7.1.2 maddesi, Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Hakkında Kanunun 8.2 maddesi gereği düzenlenmektedir. Belediyelerin topladığı emlak vergisinin konusu bina, otomobil, kendisi yürüyen tekerlekli araçlar, oto, su ve hava ulaşım araçlarıdır. Gerçek kişiler emlak vergilerini aşağıdaki kural ve tarifelere göre ödemektedir (Səlimzade, 2006: 24):

- Gerçek kişilerin özel mülkiyetinde bulunan binaların değerinden (bu değer aylık gelirin vergiden muaf kısmının 300 katına kadar olduğunda vergi tutulmaz, 300 katından fazla olan kısmın) % 0,1'i,
- Su ve hava ulaşım araçlarına göre: su ve hava ulaşım aracının motorunun 1 küp santimetresi için aylık gelirin vergiden muaf kısmının % 0,02'si, motoru bulunmayan su ve hava ulaşım araçları için onarım piyasa değerinin % 1'i ,
- Oto ulaşım araçlarına göre bu araçların motorlarının hacmine (1 santimetre hesabı ile) Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Mecellesi 198. maddesi gereği aşağıdaki gibi belirlenir:
- Otomobil için aylık gelirin vergi tutulmayan kısmının % 0,01'i,
- Yük taşıyan oto ulaşım araçları ve otobüsler için aylık gelirin vergiden muaf kısmının % 0,002'si

Genellikle yerel yönetimlere bırakılan emlak vergisi gayrimenkullere uygulanmaktadır. Mülkiyetinde herhangi gayrimenkul olan şahıs emlak vergisini ödemekle yükümlüdür. Binaların kiraya verildiği, aynı zamanda yatırımcılık ve ticari faaliyetlerle uğraşmak için kullanmak dışında, bazı şahısların binalara göre ödemeli oldukları emlak vergisinin tutarı %30'dan daha az alınmaktadır (Səlimzade, 2006: 28). Bunlar; işçilerden, belli bir süre askerlik yapanlar ve onların ailelerinden, Milli kahramanlardan, Gazilerden, Şehit ailelerinden vb.

4.1.1.3. Yerel Öneme sahip İnşaat Malzemeleri ve Maden Vergisi

Yerel Vergiler ve Harçlar Kanununun 8.3 maddesi gereği, verginin konusu belediye sınırları içerisinde çıkan faydalı madenler ve inşaat malzemelerinin hammaddeleridir. Vergi ödeyenler yer altından yerel öneme sahip faydalı madenleri çıkaran gerçek ve tüzel kişilerdir. Yerel Önemli İnşaat Malzemeleri ve Maden Vergisi'nin tarifesi aşağıdaki gibidir (Mehdiyev, 2005: 19):

- Tuğla, kiremidin hammaddesinden - aylık gelirin vergiden muaf kısmının %4'ü;
- İnşaat kumları-aylık gelirin vergiden muaf kısmının % 3;
- Sert Çakıl Taşları ve hammaddesinden - aylık gelirin vergiden muaf kısmının %6.

4.1.1.4. Belediye Mülkiyetinde Bulunan Tüzel Kişilerin Gelir Vergisi

Belediyelerin Maliyesinin Esasları Hakkında Kanununun 7.1.4 maddesi ve Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Hakkında Kanununun 8.4 maddesi gereği belediye iktisadi teşebbüslerinin kurumlar vergisi belediyeler tarafından tahsis edilir. Belediyeye bağlı olan işletmeler elde ettikleri kardan vergi ödemek zorundadırlar. İşletmeler elde ettikleri karın % 27'lik kısmını gelir vergisi olarak belediyelere ödemektedirler (Zeynalov, 2002: 34). Diğer vergi ödeyenler gibi belediye kurumları da vergiye tabii olunan gelirin kesin belirtilmesi için belgelendirilmektedir. Belediyenin gelirlerinin belgelendirilmesi Azerbaycan

Cumhuriyetinin yasalarına uygun olarak yapılmaktadır. Vergi Mecellesine uygun olarak belediye müessesine ait edilebilen aşağıdaki gelirler menfaat vergisinden muaftırlar:

- Hayır kurumlarının gelirleri – yatırımcılıktan kazandıkları dışında;
- Gayri-ticari kurumlardan aldıkları karşılıksız gelirler, üyelik hakları ve bağışlar;
- Alınmış sigorta ödemeleri.

Vergi Kanunu'nun getirdiği yenilik, 1999 yılından itibaren uygulanan yerel yönetim idareleri olan belediyelere önemli vergi kaynakları sağlamış olmasıdır. Maden vergisi ve kurumlar vergisinin genellikle merkezi yönetimler tarafından alınan vergilerden olduğu bilinmektedir. Ancak, kanunda belirtilen biçimiyle, kendi sınırlarında olması kaydıyla belediyelerce kurulacak ve işletilecek işletmelerden alınacak kurumlar vergisinin ve belediye sınırları içerisindeki inşaat ve inşaat malzemelerinin üretiminde kullanılan yer altı kaynaklardan alınan maden vergisinin belediye bütçelerine aktarılması hususu, yerel yönetimlerin mali yapısının güçlendirilmesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle getirilmiş önemli bir düzenlemedir (Musayev, 2007: 46).

4.1.2. Devlet Tarafından Belediyelere Verilen Gelirler

Genellikle devlet bütçesinden belediyelere 4 çeşit yardım yapılmaktadır: dotasyon, sübvansiyon, ek yetkilerin hayata geçirilmesi için verilen mali yardım ve tazminatlar (Abbasov, 2003: 57).

Dotasyon, devlet bütçesinden yerel bütçeye, onun gelir ve giderlerini dengelemek amacı ile karşılıksız verilen mali yardımdır. Dotasyonun üst sınırının hesaplanmasında belediyenin arazisinde yaşayan halkın sayısı ve ülkenin mali kaynaklarının oluşturulmasında onun özel yeri ve diğer konular dikkate alınmalıdır. Dotasyon Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet bütçesinde yer almaktadır. Dotasyonların kullanımında herhangi bir şart aranmamaktadır. Bölgeler arasında dengesizliği gidermek ve toplumsal adalet ilkesi doğrultusunda faaliyet gösterebilmek için dotasyonlar sübvansiyonlara göre daha olanaklıdır. (Abbasov,2003: 58).Sübvansiyon, herhangi bir amacı hayata geçirmek için devlet bütçesinden verilen, ama amaç gerçekleşmeyince veya söylenen sürede kullanılmadıkta geri alınan mali yardımdır. Sübvansiyonlar devlet organlarının belediyelere verdikleri ek yetkilerin hayata geçirilmesi için de verilebilir ve belirlenmiş amaca uygun olarak kullanılmadığında geri alınabilir. Sübvansiyonlarla yapılan harcamalar yerel bütçenin giderler kısmında ayrıca gösterilmektedir. (Abbasov,2003: 58).

Kanunlarda belirtildiği üzere belediyelere yasama ve icra hâkimiyeti organları tarafından ek yetkiler verilebilmektedir. Bu ek yetkilerin hayata geçirilmesi için gerekli olan mali araç da sağlanmaktadır (Büdcce Sistemi Haqqında Qanun, Md. 32). Sağlanan mali araç amaç dışında kullanıldığında devlet ilk önce ek yetkiye son vermekte, daha sonra mali araç geri alınmaktadır.

İcra hâkimiyetinin kabul ettiği kararlar sonucunda yerel bütçelerin gelirlerinin azalması veya giderlerinin artması durumunda, bu durumun giderilmesi için kararı kabul eden organ belediyeye tazminat ödemektedir (Mehtiyev vd, 2004: 84).

“Bütçe sistemi hakkında” kanununda devletin yerel bütçeye yaptığı mali yardımlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Md. 32):

- Yatırımların yapılmasını kolaylaştırmakta ve yararlı iktisat politikası hayata geçirmekle üretim ve hizmet alanlarının geliştirilmesine ortam yaratmak;

- Yerel sosyal – ekonomik gelişme programlarının hayata geçirilmesini yerel bütçelerden karşılayamadığı zaman, devlet bütçesinden dotasyon ve sübvansiyonların ayrılması.

Devlet bütçesinden dotasyon ve subvansiyon almak isteyen belediyeler cari yılın Mayıs ayının 1'ne kadar aşağıda sıralanan belge ve bilgileri Mali Bakanlığına sunmaktadır (Büdcce Sistemi Haqqında Qanun, Md. 11/14):

- Cari yılda beklenen ve geçen yılın yerel bütçesinin sonuçları ile ilgili belge;
- Gelecek bütçe yılı üzere yerel bütçelerin ihtimal edilen gelirleri ve giderleri, devlet bütçesinden ayrılacak mali araçların miktarının belirtilmesi;
- Geçen yılda yerel bütçenin yürütülmesiyle ilgili denetim hesap bilgisi;
- Mali Bakanlığın soruşturmasına göre diğer araçlar.

4.2. Belediye Harçları

Belediyelerin Statüsü Haqqında Kanununun 7.1.6 maddesi, Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Haqqında Kanununun 9. Maddesi gereği düzenlenir. Belediye harçlar şunlardır:

- Belediye mülkiyetinde olan topraklarda, binalarda ve diğer menkullerde sokak (duvar) reklamlarının yayınlanması için ödenilen ödemeler;
- Dinlenme tesisi, otel ve turistik, otomobil parkları için ödemeler;
- Belediye seyyar satış ödemeleri;
- Yerel denetim sonucuna göre ödenilen gönüllü bir defaya mahsus ödemeler.

4.2.1. Reklam Harcı

Reklam harcı Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Haqqında Kanununun 9.1.1 maddesi ve Reklam Kanununun 15. Maddesi gereği düzenlenir. Sokak reklamları trafik işaretlerine benzememeli, tehlike doğurmamalıdır. Sokak reklamları belediye arazisinde bulunduğu için o belediye ve reklam yayıncısı arasında bağlanan antlaşma temelinde yayımlanmaktadır (Yusifov, 2008: 14). “Reklam haqqında” kanununa göre reklamın yerleştirilmesi için şehir ve ilçe icra hakimiyeti organlarının izni gerekmektedir (Md. 15/2).

4.2.2. Dinlenme ve Otomobil Harcı

Belediyelerin Maliyesinin Esasları Haqqında Kanununun 1.6 maddesi ve Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Haqqında Kanununun 9.1.4 maddesi gereği düzenlenir. Bu harç motel, otel, turizm hizmetleri veren işletmeler için hizmetlerden yararlanan kişi başına şartı maliye vahidinin (Azerbaycan Cumhuriyeti 48 – İİQ sayılı kanunu gereği 1.00 AZN = 0.59 USD) 1 katından fazla olmamak kaydıyla belirlenmektedir. Belediye sınırları içinde yer alan otoparklar içinse, 0,1 katından fazla olmamak şartıyla maliye belirlemektedir (İbrahimov, 2007: 73).

4.2.3. Belediye Seyyar Satış Harcı

Yerel (belediye) Vergiler ve Ödenişler Haqqında Kanununun 9.1.3 maddesi gereği düzenlenir. Belediyelerin mülkiyetinde olan boş toprak alanlarında yerel nüfusa hizmet edecek mevsimlik işletmelerden alınan harçtır. Bir defaya mahsus alınan bu harcın tarifesi belediyelerle işletmeler arasında karşılıklı imzalanmış olan sözleşme ile belirlenmektedir (Mehdiyev, 2005: 32).

4.2.4. Yerel Denetimin Sonucuna Göre Ödenilen Gönüllü Bir Defaya Mahsus Harçlar

Denetim “Yerel Rey Sorgusu Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanununa uygun olarak düzenlenmektedir. Bu harçlar yerel öneme sahip olan hizmetlerin yapılması için yerel denetim sonucuna göre tüzel ve gerçek kişilerin muaf olduğu vergi geliri ve gelirler hesabına ödenmektedir (Yerli Rəy Sorğusu Haqqında Qanun, Md.8).

4.3. Belediye Bütçesinin Vergi Dışındaki Gelirleri

Mülkiyetten ve yatırımcılık faaliyetinden gelen gelirler (Hüseynov və Paşayev, 2004: 63):

- Belediye binasının kiraya verilmesinden;
- Belediye emlakının kullanılmasından kazanılan;
- Belediye kurumlarının özel araçlarından gelen gelirler;
- Lotolardan dâhil olan araç;
- Belediyelerin verdiği krediler üzere faizlerin ödenilmesinden dahil olmaları;
- Kredilerin alınması;
- Gerçek ve tüzel kişilerin mali yardımları ve bağışlar;
- Uluslararası örgütlerin ve fonların mali yardımları ve ödenekleri;
- Ödemeler bilançosu ve rüsumlar (belediye arazisindeki otel, dinlenme-tesisleri ve turistik hizmetleri yapan şahıslardan alınan rüsumlar, oto parklardan alınan rüsumlar);
- Para cezalarından gelenler;
- Vergi dışı gelirler.

4.4. Borçlanma Gelirleri

Belediyelerin sürekli olmayan gelirleri de vardır ki bunları borçlanma geliri olarak nitelendirebilir. Belediyelerin Maliyesinin Esasları Hakkında Kanununun 14. maddesine göre belediyeler ülke sınırları içerisinde olan banka ve diğer kredi kurumlarından kısa ve uzun vadeli krediler alabilmektedir. Kredi kurumları karşısında belediyenin yükümlülükleri için devlet sorumluluk almamaktadır (Rzayev, 2003: 23).

Genel olarak bakıldığında, belediyelerin mevcut gelir kaynaklarının yetersiz olduğu söylenebilir.

4.5. Bütçe Dışı Fonlar

“Belediyelerin statüsü hakkında” kanununun 45. Maddesinde belediyelere Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Yasama organı tarafından belirtilmiş kural ve şartlarla amaçlı bütçe dışı fonlar yaratmak hukuken verilmiştir. Bu fonlar yerel mali yapının bir kısmıdır ve yerel öneme sahip konuların halledilmesi için zorunlu para araçlarını elde etmek amacıyla kurulmaktadır (Abdullayev və Həsənova, 2002: 64).

Bütçe dışı fonlar aşağıdaki kaynaklardan yaranmaktadır:

- Gerçek ve tüzel kişiler tarafından gönüllü ödemeler;
- Çevre kirlenmesi, doğal kaynaklardan doğru kullanılması norm ve kurallarını bozanlara yapılan para cezası. Bu paralar doğayı korumak için yapılan programlara harcanmaktadır;

- Tarihi - kültürel yapıların bozulması ve bozanlar tarafından ödenilen para cezaları, aynı zamanda bu paralar da tarihi kültürel anıtların onarılması için kullanılmaktadır;
- İhalelerden kazanılan gelirler.

Belediyelerin bütçe dışı fonları banka hesabında toplanmakta, temsili organı ve yürütme organı tarafından harcanabilmektedir. Genellikle bütçe dışı fonlarda toplanan paralar aşağıdaki alanlara harcanmaktadır (Amirov, 2006: 264):

- Belediye arazisinde kooperatif ilkeler temelinde sosyal amaçlı yerlerin kurulması;
- Bütçenin cari giderlerinin artmasına, plana göre giderlerin karşılanmasına.
- Bütçe dışı fonlarda toplanan paralar, o belediyenin arazisinde önemli konuların hayata geçirilmesi için harcanmaktadır.

Bütçe dışı fonlar üzerinde yerel yönetim denetim hakkına sahiptir.

4.6. Belediyelerin Giderleri

Belediyelerin, yaptığı harcamalar hizmet verebilmek ve üslendikleri görevleri yerine getirebilmek, çalışan personele ödenen ücretleri karşılamak içindir. Yerel yönetimlerin bütçesinin ikinci kısmı giderler adlanmaktadır. Yerel bütçenin giderleri cari giderlere ve yatırım giderlerine ayrılmaktadır (Müftiyev, 2003: 78). Yerel giderler gelirlere orantılı yapılmalıdır. Bütçenin denkleştirilmesi normal bütçe için önemli bir faktördür. Bu ilkeye uyulmadığı zaman, bütçede açık oluşmaktadır. Bütçenin açık olması ekonominin zayıflaması, vergilerin yeterince ödenmemesi ile şartlanmaktadır. Yerel bütçenin açığının ortadan kaldırılması için açığın mümkün sınırı belirlenir ve açık bu sınırı geçtiğinde giderler kısmında bir sınırlamaya gidilir (Bələdiyyələrin Maliyyəsinin Əsasları Haqqında Qanun, Md.12).

Belediye Maliyesinin Esasları Hakkında Kanununun 8. maddesi belediye harcamalarını sıralamaktadır. Bu maddeye göre belediye harcamalarının hacmini ve yönünü belirlemede belediyeler söz sahibidir. Belediye harcamalarını şöyle sıralayabiliriz:

- Yasama ve yerel idarenin genel harcamaları;
- Eğitim harcamaları;
- Sağlık harcamaları;
- Sosyal yardımlar ve sosyal teminat harcamaları;
- Kültürel, sanatsal, enformasyon, gençler siyaseti, beden eğitimi, turizm ve diğer alanlara dahil edilmeyen kategorilere bağlı harcamalar;
- Yerel kamusal tamirat ve tadilat nitelikli harcamalar;
- Yerel çiftçilik, ormancılık, balıkçılık ve doğanın korunması harcamaları;
- Endüstri, inşaat malzemeleri ve doğal kaynakların korunması harcamaları;
- Yakıt ve enerji harcamaları;
- Taşımacılık ve İletişim harcamaları;
- Diğer harcamalar.

Yerel yönetim organları bağımsız olarak yerel bütçe araçları üzerinde görüş bildirme hakkına sahiptirler. Yerel bütçe giderlerinin öz gelirleri ile karşılanmayan kısmı yerel bütçenin açığı devlet bütçesinden alınan dotasyonlar ile kapatılmaktadır (Yusifov,2003: 54). Yerel bütçenin

giderleri cari giderler bütçesi ve gelişme bütçesine ayrılmaktadır. Gelişme bütçesine yatırım faaliyeti ve yeniden üretimin arttırılması için ayrılmış araçlar dâhildir. Cari harcamalar bütçesine gelişme bütçesine dâhil olmayan diğer tüm araçlar dâhildir.

5. Azerbaycan'da Belediyelerin Mali Yapısına yönelik genel bir değerlendirme

Azerbaycan'da yerel yönetimlerin vergi toplaması konusunun, halk tarafında tam olarak açıklığa kavuştuğunu öne sürmek mümkün değildir. Mali bir külfet şeklinde ortaya çıkan ve belediye tarafından halktan tahsil edilen tutarlar, vatandaşların belediye hizmetlerini tam anlamıyla kavrayamadıkları için bir sorun oluşturabilmektedir. Bir kısım vatandaş yerel vergileri ödemekte isteksizlik göstermektedir.(Alçıçek,2019:222).

Yerel yönetimlerin bütçesinin %60'ına yakınıni oluşturan vergi toplama hakkında matrah bedeli yıllık olarak yerel meclisler tarafından belirlenebilmekte, ayrıca merkezi yönetimin sıkı denetim ve gözetimindedir. İlke olarak yerel idareler tarafından toplanan vergilerin kullanılması yine yerel otoriteye bırakılmıştır. Buna karşın merkezi yönetimin toplanan vergilerin kullandırma oranında düzenleme yetkisi saklı tutulmuştur.(Parlak,2018:134)

Tablo 1'de 2001- 2017 yılları arasında Azerbaycan belediyelerinin gelirleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Azerbaycan belediye gelirleri (Bin manat)

	2001	2002	2003	2004	2005	2008	2009	2010	2015	2016	2017
Toplam gelir	12.828,4	11.094,4	12.132,0	17.547,1	24.327,3	32.553,5	26.697,9	20.637,5	30.803,9	31.617,2	36.079,4
Vergi gelirleri	4.979,9	5.397,1	3.889,7	5.694,6	6.239,8	6.679,9	9.895,0	7.678,2	4.223,5	4.532,9	14.624,2
Vergi dışı gelirler	7.345,0	4.950,0	7.428,5	10.815,0	15.971,0	25.330,5	16.269,4	12.395,9	3.727,0	3.675,2	20.509,8
Diğer Gelirler	503,5	747,5	660,7	1.037,8	2.116,8	543,1	533,5	563,4	343,6	338,1	945,3

Kaynak:Hüseyn, Ünal, Akman, 2013:168, https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/belediyye_2015.pdf, https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/belediyye_2016.pdf, (Erişim Tarihi:11.03.2020), Gadalı, 2018:131. 1 Azerbaycan Manatı = 0.78 ABD Doları (01.02.2012), 2010 yılının bilgileri ilk 10 ayı içermektedir.

Tablo 1'e göre, 2001-2017 yılları arasında Azerbaycan'da belediyelerin gelirleri iki kat artış göstermiştir. Vergi dışı gelirler ise 3,7 oranında artmış fakat toplam gelir içinde vergi gelirleri ve vergi dışı gelirlerin oranları bakımından önemli bir değişiklik gözlenmemiştir. Azerbaycan'da belediyeler oldukça zayıf mali potansiyele sahiptir. 2010 yılında ülkede tüm belediyelerin toplam bütçe gelirleri 28.9 milyon manattır. Bu rakam Azerbaycan'da belediyelerin fonksiyonlarını gerçekleştirmek için yeterli değildir. Azerbaycan'da belediyelerinin toplam gelirlerinin ülkenin konsolide bütçesindeki payı % 0.2 den düşüktür. (Hüseyn, Ünal, Akman, 2013:168.)

Tablo 2. Devlet bütçesinden belediye bütçelerine ayrılan sübvansiyonlar

Yıllar	Devlet Bütçesinin Harcamaları	Yerel Bütçelere Ayrılan Sübvansiyonlar (milyon. manat)	Sübvansiyonun Devlet bütçesi harcamalarındaki %
2000	766,0	3,6	0,47
2002	925,9	5,0	0,54
2004	1538,5	2,0	0,13
2006	3790,1	3,0	0,08
2008	10680,0	3,5	0,03
2010	11264,0	3,49	0,03
2012	17416,5	5,0	0,028
2013	19850,0	5,2	0,026
2014	20063,0	5,2	0,026

Kaynak:Mürşüdoğ, Azarbaycanda baladiyya maliyyasi va onun takmillaşdirilmesi,Azarbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Magistratura Merkezi, Bakü,2015,s.51.

Tablo 2’den görüldüğü gibi son yıllarda, devlet bütçesinden belediyelere ayrılan sübvansiyonların ağırlığı en düşük düzeye ulaşmıştır. Fakat bütçe harcamaları hacminin önceki yıllara oranına bakıldığında, hızlı bir şekilde artmış ve bu nedenle sübvansiyonların mutlak hacmide artmıştır. 2013 yılında sübvansiyonların toplam tutarı 5.2 milyon manat olmuştur. Devlet bütçesinin gelirleri ve giderleri büyük hızla arttığında, belediye bütçelerine ayrılan tutarın hacminin sabit kalması ve değişmemesi, sübvansiyonların genel bütçe harcamaları içerisindeki ağırlığının azalmasına neden olmuştur. (Fağan,2015:51)

Belediyelerin faaliyete başladığı ilk yıllarda devlet bütçesinden ayrılan sübvansiyonların hem tutarı, hem de devlet bütçesi harcamalarındaki ağırlığı yüksek olmuştur. 2000 yılında sübvansiyonların toplam tutarı 3,6 milyon manat, devlet bütçesinin harcamalarındaki payı %0.47 olmuştur. 2002 yılında sübvansiyonların payı en yüksek zirveye 5 milyon manata ulaşmıştır. Son 4 yılda bu rakam azalarak en düşük seviyeye düşmüştür bu rakamlar %0.03 ve 0.026’dır. Bu dönemde sübvansiyonlara ayrılan tutar, önceki yıllara göre daha çok olmuştur. Fakat devlet bütçesinin harcamaları daha hızlı artmıştır (Fağan,2015:52).

6. Sonuç

1991 yılında bağımsızlığının ilanından sonra Azerbaycan’da yeni devlet yapılanma süreci başlamıştır. Bu süreç kapsamında 1995 yılı Anayasası’nda ilk kez yerel yönetimler anlayışına yer verilmiştir. İlk olarak 1999 yılında Azerbaycan Milli Meclisi tarafından kabul edilen —Belediyelerin Statüsü Hakkında Kanunla belediyelerin yasal statüsü belirlenmiştir. Aynı yılda Cumhurbaşkanının kararıyla ülkede ilk belediye seçimleri yapılmıştır. 2001 yılında Avrupa Konseyinin reform şartlarından biri olarak Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının kabul edilmesiyle, ülkede yerel yönetim yapılanmasının ilk aşaması gerçekleştirilmiştir.

Belediyelerin ana hedeflerinin yerel halkın ortak sorunlarını çözmek olduğu ve beldenin ihtiyacı olan kamu hizmetlerini sunan, genel seçimle belirlenen bir idare oldukları kabul görmüştür. Yasal olarak Azerbaycan’da belediyelerin yüklenmiş oldukları görevler, gerçekte ihtiyaç duyulan yerel hizmetlerin sunumundan çok, merkezi yönetimin zaten görev alanında olan bir takım hizmetlerin eksik kalan kısımlarının tamamlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Azerbaycan’da belediye sisteminin etkin olmasını sağlamak amacıyla merkezi yönetim sisteminden yerel yönetim sistemine geçilmesi ve devlet tarafından yapılan belediye hizmetlerinin çoğu kaynaklarıyla birlikte belediyelere bırakılmalıdır.

Azerbaycan’da belediyelerin mali sorunlarının başında mali kaynak yetersizliği gelmektedir. Belediyelerin öz gelirleri içerisinde önemli gelir kalemlerinden olan vergi gelirleri, gerçek kişilerin toprak ve emlak vergisi, yerel önemli inşaat malzemeleri ve maden vergisi ve belediye iktisadi teşebbüslerinin kurumlar vergisi olmak üzere dört kalemden oluşmaktadır. Ayrıca hizmet alanlarının genişletilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması için Belediyelerin Statüsü Hakkında Kanununun 6. maddesi kapsamında çevre temizlik vergisi, devlet vergileri içerisinde yer almayan eğlence vergisi gibi vergiler kanunlarla belirlenerek belediyelerin vergi kalemlerine ilave edilebilir. Bunun yanı sıra, harç gelirlerinin de artırılma imkânı mevcuttur. Örneğin Türkiye belediye sisteminde 12 adet harç varken Azerbaycan’da yalnızca 3’tür.

Ülke çapında belediyelerin gelişmesi ve daha da verimli hizmet sunabilmesi için yönetimler arası doğru orantılı kaynak bölüşümü sağlanmalı, belediyelerin çalışma alanları

genişletilmelidir. Belediyelerin geliştirilmesi ve sosyo-ekonomik olarak toplumsal hayatta etkin kılınmasının devletin yükünü hafifleteceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak, vatandaşın istediği düzeyde hizmet üretemeyen Azerbaycan belediyelerinin çok sayıda problemleri mevcuttur. Bunların başlıcaları; kurumsallaşamama, tecrübesizlik, idari ve mali yetersizlik, yeterli hizmet üretmeme, demokratik yönetim unsurlarının eksikliği, teknik yetersizlik, halkın güvenini kazanamama gibi hususlardır. Azerbaycan devleti aşırı merkeziyetçi bir gelenekten geldiğinden gerek toplumsal bilincin kökten değişmesi ve demokrasinin yerleşmesi, gerekse şehirlerde alt yapının ve yaşam kalitesinin yükselmesi için belediyelerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Azerbaycan için güçlü, demokratik ve özerk belediyelerin varlığına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- ABBASOV, İ. (2003), Azərbaycan Respublikası'nda Bələdiyyə Bütçəsinin Formalaşmasının Qanuni Təməlləri, *Bələdiyyələr və Yerli Bütçə, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi, Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Tərkibində Bələdiyyələrlə İş və Bələdiyyələrə Metodik Yardım Mərkəzi*, Bakı.
- ABDULLAYEV, E. və HƏSƏNOVA, S. (2002), *Bələdiyyə Hüququ (Dərslük) Bakı*.
- AĞAMALI, E. (2003), Bələdiyyə Torpaqları və Onların İdarə Olunmasının Hüquqi Əsasları, *Bələdiyyələr: Qanunvericilik, təcrübə və inkişaf*, Bakı, Azər nəşr, ss. 43-53.
- ALÇİÇEK BAĞIŞ, A. (2019), Azərbaycan'da Yerel Yönetimler Ve Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı, *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2019, s. 217-226
- ALİYEV, E. (2002), *Azərbaycan'da Belediyeler ve Yerel Demokrasi İlişkisi: Bakü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- AMİROV, Z. (2006), *Azərbaycan'da Belediyələşmə Süreci: Problemler ve çözüm yolları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- BABAŞLI, M. (2006), Küreselleşmə Süreci ve Azərbaycan, *Journal of Qafqaz University*, Number 18, Bakı, ss. 1-8.
- BÜLBÜL, D. (2001), Kamu Yönetiminde İdari ve Mali Paylaşım Uygulaması: Amerika Birleşik Devletleri Örneği, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, ss. 67-74. <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/118.pdf> (Erişim tarihi: 1.12.2017).
- ELMA, F. (2007), Türkiye'nin belediyeçilik deneyimi ve Azərbaycan belediyeçiliği, *Journal of Qafqaz University*, Number 20, pp.168-178.
- GADALI, M. (2018), *Azərbaycan'da Yerel Yönetim Sistemi İçerisinde Belediyelerin Genel Görünümü*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- HASANOĞLU, M. (2008), Azərbaycan Cumhuriyeti'nde Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimi Güçlendirme Çalışmaları, *Sayıştay Dergisi*, Nisan Haziran, Sayı 69.
- HUSEYN, R., ÜNAL Ö.F., AKMAN E. (2013), Azərbaycan'da Yerel Yönetimlerin Gelişimi: Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri ve Bakü Kentinin Statüsü Hakkında Bir Değerlendirme, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl:2013, C:5, S:1, s. 163-172
- HÜSEYNOV, A. ve PAŞAYEV, N. (2004), Bələdiyyə Vergilərinin Təkmirləşdirilməsi Yolları, *Maliye və Uçot Jurnalı*, Sayı 3, Bakı.
- İBRAHİMOV, R. (2007), *Bələdiyyə Bütçəsi*, Qanun Yayınları, Bakı.
- MEHDİYEV, F., YILMAZ, R. (2001), Müasir Dünya Məkanında Ombudsman Təsisatı, *"Dirçəliş-XXI esr" jurnalı*, 2001, N2 43.
- MUSAYEV, G. ve AY, H. (2007), Piyasa Ekonomiyinə Geçiş Sürecində Azərbaycan Vergi Sistemindeki Gelişmeler ve Vergi Gelirlerinin Kamu Hizmetlerinin

- Finasmanındaki Yeri, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 44, Sayı 508, ss.44-54.
- MÜFTİYEV, A. (2003), Bələdiyyə Bütçəsinin Formalaşdırılmasının Praktik Tərəfləri”, Bələdiyyələr və Yerli Bütçə, *Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi, Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu*, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Tərkibində Bələdiyyələrlə İş və Bələdiyyələrə Metodik Yardım Mərkəzi, Bakı.
- MÜRŞÜDOV, F. (2015), *Azərbaycanda baladiyya maliyyəsi və onun təkmilləşdirilməsi*, Azərbaycan Devlet İktisat Universiteti, Magistratura Mərkəzi, Bakı, Azərbaycan.
- PARLAK B., *Azərbaycan'da Kamu Yönetimi Ve Yerel Yönetimler: Yapısal, İşlevsel Ve Karşılaştırmalı Analiz*, TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi
- RƏHİMLİ, R. (2005), Konstitusiyamızda Yerli Özünüidarə Anlayışı, *Məruzələr*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı, ss. 179-182.
- RƏHİMLİ, R. (2009), Azərbaycan Respublikasının İdarəetmə Sistemində Yerli Özünüidarələr, *Elm nəşriyyatı*, Bakı.
- RZAYEV, F. (2003), Bələdiyyələr Borçlana Bilir, *Maliyyə və Uçot Jurnalı*, Sayı 1, Bakı.
- SƏLİMƏDƏ, M. (1999), *Bələdiyyə: Yerli özünü idarəetmənin əsasları*, Bakı.
- TEHMEZOVA, F. (2011), *Geçmişdən günümüze Azərbaycanda belediyelerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü*. Yüksek lisans tezi . Kütahya .
- YUSİFOV, S., İSMAYİLOV, V. ve HÜSEYN, A. (2016), Yerli özünü idarə etmə. Hüquqi və Maliyyə əsasları, *Ləman nəşriyyat poliqrafiya*. Bakı 2016.
- YUSİFOV, H. (2003), Yerli Özünüidarənin Maliyyə Əsasları, *Bələdiyyələr: Qanunvericilik, Təcrübə və İnkişaf*, Bakı, Azərənəşr, ss.84-87.
- ZEYNALOV, V. (2002), Yerli Özünüidarəetmə Organlarının Maliyyə Bazası, *İqtisadiyyat Universiteti Nəşriyyatı*, Bakı
- ZENGİN E. ve ABDULKERİM Ü. (2004), Azərbaycan Belediyələrinin Mali Sistemi Üzerine Düşüncələr, *Yerel Yönetimler, Desantralizasyon ve Azərbaycan Belediyeleri, Qafqaz Üniversitesi Belediyecilik Araştırmaları Merkezi Yayını*, Bakı.
- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, <http://www.president.az/azerbaijan/constitution> (Erişim tarixi: 15.02.2018).
- Azərbaycan Cumhuriyeti Ülkə Raporu, <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/173762b6e5404f4631f2add153a28c72.pdf,s.13>
- <http://www.president.az/azerbaijan/constitution> (Erişim tarixi: 15.02.2018).
- Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2017 yılında Belediye Kurumunun Bütçe Bülleteni, Bakı 2018
- Bələdiyyə Xəbərləri: Qanunvericilik və Təcrübə, No:3, Adiloğlu Nəşriyyatı, Bakı-2002.
- <http://files.preslib.az/site/municipal/gl2.pdf> (Erişim tarixi: 05.02.2018).
- https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/belediyye_2015.pdf, (Erişim Tarixi: 11.03.2020)

https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/belediyye_2016.pdf,(ErişimTarihi:11.03.2020)

Yerli (Bələdiyyə) Vergilər və Ödənişlər Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, (27 Dekabr 2001).

Büdcə Sistemi Haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2006

Yerli (Bələdiyyə) Vergilər və Ödənişlər Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, (27 Dekabr 2001

Devlet İstatistik Komitesi, Azərbaycan Rakamlarda 2017, Bakı2018